

A kérdések nem lehettek véletlenek, hisz nyilván jól tudta a családi elbeszélésekből, hogy maga Szabó Lőrinc is – talán bátyja biztatására – először a műegyetemre jelentkezett, és csak később állt bölcsésznek. A feleletet pedig a sokat látott, sokat megélt ember bölcsessége mondatja: „Ezt csak az első pillanatban látja így az ember. Eszembe jut egy 1916-os eset. Debrecen, kollégium. Valamilyen diákgyűlés volt. Valószínűleg önképzőkörvita. »Sic itur ad astra?«, vagyis: *Hogyan jutunk a csillagokba? Szabó Lőrinc felállt, s azt mondta: »Erre csak a költészet képes!« Utána felpattantam én, a szintén 16 éves, és lelkesen mondtam a magamét. »Nem! A tudomány! Hiszek benne, hogy a tudomány egykor le fogja győzni a gravitációt. Ki fog szabadulni az ember a csillagok felé!« Most, hetven évvel később egy kicsit módosítok. Finomítok akkori mondataimon. Szabó Lőrinc és Neumann nem lehet meg egymás nélkül. Kiegészítik egymást. Ihletre, elképzelésre, intuícóra a tudósoknak ugyanúgy szüksége van, mint a költőnek. A tudomány is csak a művészet szárnyán tud felemelkedni!” [15]*

Csöppnyi nosztalgia is vegyül már ezekbe a szavakba, és valószínűleg az általunk választott többi Bay Zoltán-idézetbe is. Mivel magyarázhatjuk ezt? A hosszú évtizedekkel, amiket megélt, ellentétben a korán elhunyt Szabó Lőrincel? Az idő által megszüpített múlttal? Netán a hazájától külső körülmények miatt elszakadni kényszerült ember szomorúsága ez? Nehéz lenne erre választ adni. Talán majd az utókor eldönti, hiszen Bay Zoltán sorsában sok jeles tudósunk osztozott.

Irodalom

- [1] Debrecen története III. (1849–1919) Csokonai Kiadó, Debrecen, 1997. p. 68.
- [2] BÉBER László: Szabó Lőrinc érlelő diákévei. Előadás a debreceni Déri Múzeumban az 1960. május 28-án tartott Szabó Lőrinc-emlékülésen.
- [3] SZABÓ Lőrinc: Amikor debreceni diák voltam. Az ígéret városa. Szabó Lőrinc Debrecen-élménye. Debreceni Irodalmi Múzeum, 2000. p. 61.
- [4] BAY Zoltán: Emlékeim a 450 éves Debreceni Református Kollégiumról. = Fizikai Szemle, 38. köt. 12. sz. 1988. p. 442.
- [5] NAGY Mihály: Egy életmű szilánkjai. Debrecen, 1997. p. 166.
- [6] BAY Zoltán: Emlékeim a 450 éves Debreceni Református Kollégiumról. = Fizikai Szemle, 38. köt. 12. sz. 1988. p. 442.
- [7] A „Tücsözkzene” hősei. Bay Zoltánnal ifjabb Szabó Lőrinc beszélget. = Természettudományi Közlöny, 125. köt. 8. sz. 1994. p. 355.
- [8] SZABÓ Lőrinc: Tücsözkzene. Rajzok az élet tájairól. Budapest, 1947. p. 98.
- [9] SZABÓ Lőrinc: Napló, levelek, cikkek. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1974. p. 96.
- [10] I. m. p. 24.
- [11] BAY Zoltán: Emlékeim a 450 éves Debreceni Református Kollégiumról. = Fizikai Szemle, 38. köt. 12. sz. 1988. p. 441.
- [12] SZABÓ Lőrinc: Tücsözkzene. Rajzok az élet tájairól. Budapest, 1947. p. 100.
- [13] SZABÓ Lőrinc: Tücsözkzene. Rajzok az élet tájairól. Budapest, 1947. p. 101.
- [14] Bay Zoltán levele Béber Lászlónak, 1968. június 18.
- [15] Sic itur ad astra. Szabó Lőrinctől Neumann Jánosig. Villámriport egy Garden Partyn. = Képes 7, 22. sz. 1986. p. 29.

Árvayné Kucsera Judit
(BME OMIKK)

Információs rendszerek és állományfejlesztés a közkönyvtárakban

Az állományfejlesztés a könyvtáros egyik legfontosabb feladata. Az integrált számítógépes könyvtári rendszerek sok segítséget ígérnek ehhez a tevékenységhez. Kérdés, élnek-e velük, s beváltják-e egyáltalán ígéreteiket? A jelen kutatás célja az volt, hogy megvizsgálja a közkönyvtári állományfejlesztés gyakorlatát, megállapítsa, miképp támogatják a számítógépek és információs rendszerek ezt a munkát, s jelezze, hogyan lehetne javítani ezeken a rendszereken a szelekciót végző könyvtáros szempontjából.

Az e területen folytatott korábbi kutatások rövid áttekintése után a szerző bemutatja vizsgálatának területét, résztvevőit, anyagait és módszereit. Maryland (US) 23 megyei könyvtári rendszere közül 12 vett részt a felmérésben az állam különböző területeiről, jól reprezentálva ezzel az átlagos helyzetet. A kutatás során felkeresték mind a 12 résztvevőt, s előre megtervezett interjúkat folytattak a helyszínen; a rögzített anyagot visszaküldték észrevételezésre és kijavításra. A felkeresett megyei könyvtári rendszerek változatos képet mutat-

tak: a beszerzési keret 100 000 és 2 000 000 dollár között mozog; egyik helyen centralizált, másutt a fiókokra decentralizált a beszerzés; a kiválasztást végzők néhol egyéb feladatokat is ellátnak, máshol kizárólagosan ez a dolguk; a 12 rendszer ötféle számítógépes szoftvert (DRA, DYNIX, GEAC, SIRSI, VTLS) használ.

A vizsgálódás 7 kérdéscsoport köré szerveződött. (A kiértékelés során azonban a 2. és az 5. kérdésre adott válaszokat összevonták.)

1. Mik a feladatai az állományfejlesztést végző szakembernek?
2. Milyenfajta információt hasznosít az egyes feladatok végrehajtása során?
3. Hogyan szervezik meg ezt az információt?
4. Hogyan döntenek el, mit tartanak meg, és mit hajtának el ebből az információból?
5. A munka során milyen egyéb információt használnak rutinszerűen?
6. Milyen információkat tartanak a legfontosabbnak/legkevésbé fontosnak?
7. Hogyan használják a számítógépes integrált könyvtári rendszereket a munka során, s miképpen lehetne javítani rajtuk?

1. kérdés

Az állományfejlesztési szakemberek feladatait ezekben a vizsgált közkönyvtárakban hét csoportba lehet sorolni:

- *állományfejlesztési irányelvek és stratégiák kidolgozása;*
- *az állománnyal szemben támasztott igények elemzése;*
- *a beszerzési kínálat kiértékelése és válogatás belőle;*
- *az anyagok megrendelése;*
- *a gyűjtemény selejtezése, és az adatbázis naprakészen tartása;*
- *az érintett személyzet oktatása;*
- *az új fiókok gyűjteményének összeállítása, a bibliobusz állományának gondozása.*

2. és 5. kérdés

A gyűjteményfejlesztéshez felhasznált források a következő kategóriákba tartoznak:

- *helyi források* (gyűjtőkori szabályzat, olvasói és fiókkönyvtári kérések, kölcsönzési statisztika, használói felmérések, könyvtárosi tapasztalat stb.);
- *konzorciumi források* (megyei, regionális, állami és országos szinten);
- *nagykereskedelmi cégek ajánlatai;*

- *kiadói ajánlatok;*
- *a média* (könyvbírálatok a különféle médiumokban);
- *szakosított listák* (díjazott könyvek, bestsellerek, iskolai ajánlott olvasmányok, válogatott könyvek);
- *elektronikus források* (pl. online könyvesboltok).

3. kérdés

Általában lazán szervezik meg a beszerzéshez felhasznált információt. A beérkező katalógusokat, listákat, szórólapokat stb. önfeltárási módon rendezik el, s hosszabb-rövidebb ideig őrzik meg. Van, ahol listákat vezetnek népszerű szerzőkről vagy témákról, kívánságjegyzékeket későbbi beszerzés céljából túl drága könyvekről vagy nem a fő gyűjtőkörbe tartozó anyagokról. Jól hasznosítják a gyűjtemény éves felmérését Dewey-osztályok szerint mind a beszerzés, mind a selejtezés céljából. Segítségét jelentenek a referenzkérdések és könyvtárközi kölcsönzések nyilvántartásai is. A kiválasztáshoz szükséges információt magukból az anyagokból is nyerik: a könyvtárak gyakran kapnak bemutató példányokat, különösen a gyerekkönyvekből. Ezeket dobozokban vagy polcokon tárolják, a könyvtárosok gyakran elolvassák őket, s ennek alapján döntenek a beszerzendő példányszámról. Ugyanez a gyakorlat érvényesül a drága, online referenzanyagok területén is; néha ugyan zavart okoz a fiókkönyvtárakban, hogy mely online referenzforrás a könyvtár tulajdona, s melyik van csak próbára.

4. kérdés

Naponta rengeteg propagandakiadvány fut be a könyvtárakba, hogy megvásárlásra ajánlja a legkülönbözőbb dokumentumokat. A lelkiismeretes könyvtáros mindezeket áttekinti, s bizonyos kritériumok alapján dönti el, mit tart meg és mennyi ideig közülük, hogyan rendezi el őket, s melyeket hajtja el.

- A kínált dokumentumok jellemzői, mint pl. *témakör, szerző, megjelenés, időtartam, formátumár.*
- Az *időtényező:* a propagandaanyag megőrzését és kidobását befolyásolja, hogy mennyi időt kell szánni átnézésére. A közkönyvtárak költségvetési éve júliusban kezdődik, és júniusban fejeződik be: több figyelmet kapnak azok az anyagok, amelyek az év elején érkeznek. Sok könyvtáros külön jegyzetfüzetben vezeti a közeljövőben megjelenő kiadványokról szóló híreket, hogy időben megrendelhesse őket.

- **Érdeklődés:** a használók és a fiókkönyvtárak kérései, a könyvtárközi kölcsönzési igények, a referenzkérdések is meghatározzák, hogy mely anyagokat kell a szerzeményező könyvtárosnak áttekintenie.
- **Az információ forrásai:** a nagykereskedők katalógusai és a közeljövőben megjelenő kiadványok listái fontosabbak, mint a kiadói jegyzékek; a kis és ismeretlen kiadók jegyzékeit általában kidobják. A szemlélő folyóiratok számait tovább tartják meg, mint más anyagokat.

6. kérdés

A legtöbb könyvtári rendszer a hagyományos forrásokat sorolja előbbre a tájékozási eszközök között. Több könyvtár csak akkor szerez be egy könyvet, ha pozitív kritikát kapott, mások viszont negatív kritika esetén is megveszik, mert feltehetően érdeklődés fog iránta mutatkozni. Az interneten hozzáférhető források egyre fontosabbá válnak a tájékozási szempontjából. A használati statisztika és az éves jelentések a példányszám megállapítása végett fontosak. A selejtezést általában állományelemzésre alapozzák, de a legtöbb könyvtáros bevallotta, hogy a kivonás inkább a zsúfolt polcok következménye, semmint a stratégiai tervezése. A könyvtárosok nem szeretik a könyvkereskedők személyes látogatásait; a Books-in-Printet egyik helyen a legfontosabb, másik helyen a legkevésbé fontos tájékoztató források közé sorolták.

7. kérdés

A könyvtárosok öt területet jelöltek meg, ahol az integrált számítógépes rendszerek segítik munkájukat.

- **Beszerezés.** A legtöbben azt jelezték, hogy az integrált rendszerek gyarapítási moduljai nem felelnek meg teljesen igényeiknek. Több esetben be sem szerezték, mert a felsőoktatási igényeket elégitik ki, vagy túlságosan drágák. A rendszerek eladói mindenesetre változtatásokat ígérnek. A közkönyvtárak az árengedmények rugalmas kezelését várják el, a rendelések státuszának követését, s közvetlen kapcsolatot az eladók rendszerével a letöltés és feltöltés végett.
- **Kommunikáció.** Minden könyvtáros jelezte, hogy számítógépes rendszerét kommunikációs célra is felhasználja más szakemberekkel való online konzultációra, az eladókkal való kapcsolattartásra stb.
- **Jelentések.** A számítógépes rendszereket részben azért választották, mert hasznos jelentések automatikus generálását ígérték a könyvtári me-

nedzsment számára. Ezek a jelentések azonban gyakran használhatatlanok. Sokszor nem állnak időben rendelkezésre, mert a rendszer leterheltsége miatt éjszaka vagy a hét végén készülnek, s nem akkor, amikor szükség lenne rájuk. A programozott jelentések nem tartalmazzák a kívánt információt, vagy nem találják a megfelelő formában, így nem elégitik ki a helyi igényeket.

- **Integráltság.** A szelekciót végző könyvtárosok azt kívánják, hogy a rendszer integrálja a beszerzési folyamatot a kiválasztással. (Egyikük így fogalmazta meg ezt a követelményt: szeretném elolvasni a könyvismertetést, beszkenyelni a vonalkódot vagy az ISBN-t, előállítani a megrendelést, ellenőrizni a költséget, nyomon kísérni a havi költségkeretet, elvenni és/vagy hozzátenni címekeket, s az egészet újrakalkulálni.) Kívánatos, hogy a rendszer tegye lehetővé a bibliográfiai adatok átvitelét a vevő és az eladó között. Előnyös lenne a szerzeményezési és kölcsönzési modul olyan kapcsolata, hogy megadott küszöbértékek esetén a rendszer automatikusan bonyolítsa le az utánrendelést. Az elektronikus rendelés a weben keresztül ugyancsak a kiválasztások között szerepel.
- **Berendezések.** A könyvtárosoknak megfelelő és elegendő számú technikai felszerelésre van szükségük. Sokszor említették, hogy több terminált kellene beállítani. Ezenkívül hordozható eszközök is hasznosak lennének, pl. drótnélküli, kézben hordozható komputerek állományellenőrzéshez és selejtezéshez.

Ez a tanulmány a marylandi közkönyvtárak állományépítési gyakorlatának négy praktikus aspektusára koncentrált: az elvégzendő feladatokra; a felhasznált tájékozási forrásokra; e források kiválasztására, használatára és megszervezésére; végül az integrált rendszerek használatára és hatására. Egyetértés mutatkozott az ellátandó feladatok körét illetően, s a könyvtárosok elégedettek voltak munkájukkal és az alkalmazott rendszerek teljesítményével. Elismeréssel szóltak a regionális könyvtári központok támogatásáról, az állam online szolgálatáról, valamint a tervezett, az egész államra kiterjedő könyvtárközi kölcsönzési rendszerről. Ez utóbbi már jelen formájában is enyhítette a beszerzésre nehezedő nyomást.

Az integrált könyvtári rendszereket gyakran használják az igényelemzésben, az anyagok kiértékelésében és kiválasztásában, valamint a rendelésben. Előnyös lenne, ha a rendszereken belül jobban tudnák integrálni a rendelést a költségvetés nyilvántartásával és a kiértékelő feladatokkal, továbbá a rendszerek által produkált jelentések job-

ban alkalmazkodnának a könyvtár igényeihez. A kiválasztást végző könyvtárosok jelezték, hogy az online referenzeszközök használata korlátozza a használók igényeinek közvetlen megismerését. A rendszerek fejlesztőinek és eladóinak mindezekre tekintettel kell lenniük.

A felmérésben részt vevő könyvtárosok ugyanazokat az információs forrásokat használják, ámbar eltérő hangsúllyal. Érdekes, hogy a hagyományos tájékoztató eszközök továbbra is fontosak, de egyre inkább kiegészülnek online forrásokkal. A web hatalmas lehetőséget kínál a szerzeményező könyvtárosoknak azzal, hogy összeköti az információ előállítóit, a kritikusokat, a használókat és a terjesztőket, közvetlenül és idővesztés nélkül.

A kiválasztás segédeszközei közül a könyvtárosok előnyben részesítik a tematikus katalógusokat és az egyes dokumentumtípusokat felsoroló jegyzékeket, a vonzó kiállításúakat és a szokatlanokat. Figyelmen kívül hagyják viszont azokat, amelyek túl akadémikusak, ezoterikusak, drága anyagot tartalmaznak.

A kiválasztást végző könyvtárosok jól ismerik a technológiát, és nyitottak az innováció előtt. Erre utal az is, ahogyan az internetet és a saját integrált rendszerüket használják. Jó kapcsolatokat ápolnak szakterületük képviselőivel, s mint információs és technológiai zsilipörök szerepelnek könyvtárak és közösségük viszonyában. A könyvtár számára éppolyan fontosak, mint valaha.

Az integrált rendszerek nagyobb szerepet játszanak abban, hogy a könyvtárosok hogyan teljesítik feladataikat. Az igények nagy részét a népszerű kultúra, a média, a divatos kiadók formálják, s ebből következően a könyvtárak jobban támaszkodnak a nagykereskedelmi vállalatokra. Ennek ellenére megmaradnak a helyi jellegzetességek, amelyek eltérhetnek a fő áramlatoktól. Nem igazolódtak azok az előrejelzések, hogy a hálózatosítás és az információs rendszerek uniformizálják a gyűjteményeket; ez a felmérés bizonyítja, hogy a könyvtárak képesek szorosan követni a helyi igényeket.

/BARREAU, Deborah: Information systems and collection development in public libraries. = Library Collections, Acquisitions, & Technical Services, 25. köt. 2001. p. 263–279./

(Papp István)

Folyóiratok konzorciális licencelése: a görög felsőoktatási könyvtárak tapasztalatai

A felsőoktatási könyvtárak a nyomtatott folyóiratok állományát hagyományosan úgy építették, hogy az támogassa az intézmény oktatási és kutatási tevékenységét. A görög alkotmány értelmében a felsőoktatás mindenki számára ingyenes. Ezért a 32 görög felsőoktatási intézmény az Oktatási Minisztériumhoz tartozik. Ezenkívül még két szervezet jöhet számításba, ahol a hallgatók és alkalmazottak száma kb. fele az állami felsőoktatási intézményekének. A kisebb intézmények szerényebb költségvetéssel gazdálkodnak, így állományuk is kevesebb. A két más kategóriába sorolt intézményben még a legjobb években sem haladta meg a folyóiratcímek száma a háromezret. Elmondható, hogy országos szinten a nemzeti folyóirat-állomány soha nem tudta kielégíteni a kutatók és az oktatók igényeit.

A görög könyvtárakat különösen sújtotta a folyóiratárak világméretű emelkedése, mivel a könyvtárak költségvetése sem ezzel, sem a magas infláci-

óval nem tartott lépést. Az egyetlen megoldást a folyóiratok lemondása jelentette. Görögországban nem volt hagyománya a könyvtárközi kölcsönzésnek, és a könyvtárak a költségvetésben általában nem különítettek el pénzt erre a célra. A másik problémát az okozza, hogy sok folyóiratot több példányban fizetnek elő az országban, vagyis az e célra fordított összeg viszonylag kevés folyóiratcímre elegendő. Könyvtárközi kölcsönzési igényeikkel elsősorban a British Libraryhez fordultak, ahonnan hosszú évekig drágán és 10-15 napos átfutási idővel érkeztek meg a kért dokumentumok.

1995-ben a görög Oktatási Minisztériumnak — részben EU-támogatással — lehetősége nyílt a könyvtári rendszer korszerűsítésére. Az igények felmérése után a következő főbb feladatok megoldását helyezték előtérbe:

- automatizált könyvtári rendszerek beszerzése,
- a könyvtári munkatársak számának növelése,
- retrospektív katalogizálás,